

členěné pracoviště zabývá teorií slovního fetiše, je možné, že se již pracuje na referátech postihujících poruchy komunikativní funkce jazyka i poruchy v jeho estetické oblasti na základě frekvenčního slovníku psychóz a oněch diagramů, grafů a tabulí, které, je to možné, už třeba existují i se svým nádherným formalismem přesnosti, jenž tak rozčiluje duchy přibližné, ale bez něhož není poznání – a je tedy možné, že těchto několik upozornění je už docela zbytečných. Je to možné; bohužel to není pravděpodobné.

Otázka slovních fetišů a tabuových slov není totiž tak docela košer filologická záležitost. Je to především problém morální, při jehož zkoumání je jistě nejdůležitějším aspektem aspekt zdraví společnosti. Ale to je snad zbytečné zdůrazňovat.

(1964)

DĚLÁNÍ DO VLASTNÍHO HNÍZDA

Antonín Brousek

Zdráhal jsem se dlouho už před samotnou dnes dvojnásob nezáviděníhodnou představou, že budu muset psát úvodník. Skutečnost je však ještě daleko nezáviděníhodnější – musím se cítit spíše sepisovatelem nekrologu. Nekrologu nad úhorným růvkem úpravného papíru, nekrologu nad vlekle skomírajícími malomocnými, nekrologu nad sebou samým, smrtelně infikovaným. Většina kolegů z Tváře to zřejmě neshledá příliš prozřetelným – proč takto zbytečně předčasně nastražovat a podněcovat i nežádoucí permanentní rasíky, nekrofilie a hrobaře – ale nemohu dnes už jinak. Přínejmenším z pudu sebezáchovy. I je tedy smutné – leč pro naši situaci vůbec asi příznačné – že je načase analyzovat, aniž se dospělo být i k zárodečné syntéze, že nezbude než odstraňovat a odčiňovat, aniž se co vybudovalo, učinilo.

Jsem totiž přesvědčen, že ono stále zjevnější a obecnější rozčarování z dosavadní existence časopisu Tvář je nejenom plně oprávněné, ale co hůře – příčiny toho čím dál výmluvnějšího neutěšeného, bezvládného stavu našeho časopisu nebudou asi zdaleka jen generačně subjektivní (jak

se naznačovalo občas ve známých, oblíbených literárních diskusích z posledních měsíců), tj. že Tvář není ani sabotáží, ani poťouchlostí, ba ani selháním určité netypické skupiny vydávající se za mluvčí generace, ale že – podle všeho – příčiny zjevného nezdaru budou asi i poněkud objektivnější, tedy daleko složitější a rozporuplnější. Že tedy dosavadní čísla Tváře nejsou – za prvé – zdaleka jen svědectvím nemohoucnosti či scestnosti hrstky generačních samozvanců, ale spíše usvědčivým svědectvím o stavu uvnitř celé tzv. nejmladší, ne-li literární, pak tedy básnické generace, za druhé pak že Tvář je zkřivována zprostředkovaně řadou specifických „dobových a společenských“ okolností, jimiž je bezprostředně determinován vývoj nejmladší literární generace, jakož i její dnešní existence.

Rozčarování z časopisu Tvář se nikoli náhodou rozlévá ve chvílích, kdy dokonce už i naše opatrná kritika začíná brumlat neuspokojením, ba zklamáním i nad ostatními – konečně nejsměrodatnějšími projevy nejmladší literární generace, nad jejími knížkami, a to zejména nad druhými, eventuálně dalšími sbírkami nejslibnějších debutantů (Hanzlík, Wernisch, Kabeš), kdy začíná být unavena z nových a nových nevýrazných, splasklých debutů (jako je třeba kupodivu Čepelka a naprostá většina debutantů z Mladých cest, Honse a Tomana nevyjímaje). Tedy ve chvílích, kde se začíná vyjevovat, že to, co se před pěti šesti lety nadějeplně vytroubilo jako dlouho nevidaný, po dlouhé době zase přirozený příliv do nesouměrně vyvinuté české literatury, usvědčuje se být spíše hnutím kvantitativním než kvalitativním a kvalitativním, tedy generačním nástupem v oprávněném smyslu slova.

Dnes už se stává průkazným, že vlahé či protektorské pohledy, jimiž ulpěli na nebyvalém náporu na redakční fortny kritici a editoři, byly většinou rozostřeny dalekozrakostí přenesenou setrvačně z bezprostředně minulých let, jež podporovala především smysl pro očividnou kvantitu a nejobecnější souvislosti a perspektivy, takže i základní životopisná data shledaná generací společnými (válka, Únor, XX. sjezd) bude asi brzy načas interpretovat jako žíravinu, a nikoli tmel, nemluvě už o estetických shodách a přednostech přiřčených naší generaci (základní poučení na „dědictví meziválečné avantgardy“, značná vzdělanost, formální vytříbenost a kultivovanost) – ty se dnes už jeví daleko skromněji, relativněji.

Bude tedy načase všimnout si kvalitativnějších, specifičtějších odstínů našich charakteristických generačních zážitků. Například toho, že k válce se vracíme houfně nejenom proto, že byla většinou naším prvním vědomějším zážitkem, ale i proto, že určitá uniformita a unifikace, šedivost našich zážitků školních, zážitků z padesátých let korunuje naše poslední neorganizovaně, individuálně nabývané zážitky z raného dětství (jež jsou básníkovi podmínkou), na rezervaci, jež má pro nás daleko vzácnější, exis-

tenčejší důležitost, než mělo dětství pro tolik moderních básníků, romantismem počínaje. Obdobně třeba, pokud jde o Únor a počátek padesátých let, mnohem kvalitativnějším, charakterističtějším faktem je, že – protože jsme je většinou prožívali nezaviněně, s bezprostředností, ba hravostí dětí z obecné školy, naprosto nesamostatných, krajně závislých na rodičích, životním prostředí, škole atd. atd. – nás v podstatě v zárodku zásadně diferencovala – někteří z nás stačili být ještě posledními skauty, jiní zas prvními pionýry, nebo dokonce okouzlení ministranti byli před bohem hotovi státi se Pavlíky Morozovy a Olegy Koševými atd. atd. Nemluvě už o roce 1956, jež celá společnost přijala jako osvobozující či deprimující hluboký zlom, zatímco my, v pubertě, jsme ho vstřebávali samozřejmě, jakožto svůj osobní, přirozený vývoj, svou ontogenezi. Vše bylo soustředné: naše zvýšená pubertální citlivost i kritičnost; meziválečnou avantgardu a Květen jsme zhltili, neuvědomujíce si to v onom aktivním okamžiku jako nějaké scelování přervané kontinuity, nýbrž jako uspokojení nejpřirozenějších potřeb a touhy.

O to rozhodnější je další charakteristický kvalitativní odstín, s nímž prožíváme vývoj posledních let. Dobu, kdy se podebírám stále netrpělivější nespokojenost nad pohybem v soustředných (byť stále širších) kruzích, pod pohybem bržděným opačnou setrvačností, neochotou a nezpůsobností, kdy neplodný chaos se rozplývá v ochablosti a rezignaci, prožíváme opět s jistým, subjektivně nezaviněným, obzvlášť citelným specifickým odstínem: jako svou generační omezenost domácími a jazykovými hranicemi, jako mrtvý bod ve svém vývoji, když – vyčerpavše oplodňující vztah k tradici avantgardy – nemáme možnost bezprostředně (bez expertů, překladatelů a příležitostných cestovatelů) navazovat další, nové přítomné inspirující kontakty – a tu nezbývá než zaobírat se zpětně dalšími a dalšími detaily a kuriozitami, „objevovat“ předminulé konvence atd. atd., být obklíčeni zprostředkováváním, drceni literaturou tím spíše, že „normalizace“ přece jen dnes probíhá mnohem rychleji a důsledněji v literatuře než v okolní skutečnosti, „v životě“; (- dosti němým svědkem toho všeho může být právě Tvář). Zkrátka a dobře – sítěmi, v nichž se dnes zmítá všechno kolem nás, jsme až dosud – jakožto potěr a plankton – na rozdíl od jiných generací proplouvali, avšak dnes jsme poprvé naráz dokonale chyceni. Ono obecné neuspokojení a demobilizující netrpělivost cítíme pak dnes dokonce jako své nejsubjektivnější, tvůrčí neuspokojení, chaos, bezvládnost. Začínáme cítit (zvlášť na pozadí generace padesátníků, poslední generace, v níž vývoj české poezie těsně před válkou plynule nejenom vrcholil, ale už i začínal planět, generace vychované na příliš delikátní stravě, než aby byla snesla náhražkový chleba válečný a poválečný; a ještě bezprostřed-

něji pak v konfrontaci s „květnáky“, generací, jež všechny síly mermomocí soustřeďované navzdory všem vnějším nepříznivostem v podstatě utratila na elementárních rekonstrukcích a rehabilitacích), že nám není zdaleka souzeno být dědici světové moderní české poezie, že jsme spíše jejími pohrobky, vysávajícími ji dnes až na inkoust. Že i s onou naší „vzdělaností“, „poučeností“ a „kultivovaností“ je to klamně relativní, ne-li povážlivé; neboť jistě není těžké debutovat dnes lepší, poezii bližší knížkou než třeba S. Neumann, ale i takový Šiktanc, Červenka nebo Mňačko, cítíme náhle, že si zbýváme sami sobě – právě tak na onanii – a to prosím ještě s onou dobovou a krajovou zvláštností, že i při tom je radno být opatřen osvědčenými preventivními prostředky. To, že se každý z nás od roku 1956, kdy pro nás selhala naprostá většina našich dosavadních vedoucích a pedagogů, musel k dnešku prohlodávat víceméně na vlastní pěst, s neúměrnými komplikacemi, nepřiměřeným vynakládáním často i jinak, užitečněji upotřebitelné energie, nás dnes zrazuje v střizlivém poznání, že jsme s neúměrnými výrobními náklady dobývali elementární a samozřejmé, dospívající tak nakonec jen k novým a novým provizoriím; v pocitu, že jsme vlastně ani moc velký kus cesty neurazili; tedy v konstelaci, jež ve většině z nás živí až jakési soukromovlastnické pudy, jimiž si každý žárlivě strážil zvlášť každou svou uvědomělou osobitůstku, k níž se tak pracně dopídlil; ovládají nás jakési reflexy nesdílnosti, tajnůstkářství, jež svolují jen ke vztahům a důvěrnostem nejméně slibujícím a závazným. Tak v naší generaci nevznikly žádné rovnocenné hlubší osobní kontakty, přirozené vztahy, jež by při všech nevyhnutelných antagonismech podněcovaly; místo nich jsme většinou svázáni nejnahodilejším apriorismem, jenž poučen na přestálých zklamáních – zobecňuje ve směrodatné kritérium často hned nejprvnější dojem. Založení Tváře nám slibovalo vlastně vůbec první příležitost nejen k celospolečenským konfrontacím naší generace, ale především k základním konfrontacím vnitrogeneračním, k podstatnému generačnímu sebepoznání.

Jenomže záhy bylo možno pocítit i v nejužším zákulisí chystaného časopisu (respektive – anebo právě tam), že tu zřejmě bude dosahováno především kontaktů nepříliš závazných, natož riskantních, že tu bude východiskem i úhrnem spíše žertování, duchaplné vtípkování a producírování nežli hlubší tvůrčí soustředění a vzájemné inspirování. Záhy se projevilo, že relativního srozumění lze dosáhnout ještě tak v samozřejmém respektování zásad nejobecnějších (často spíše rázu takticko-technického), že shodně budou pocíťovány a hodnoceny nejvýš ještě tak evidentní, ba monstrózní literární projevy jako diskusní vystoupení V. Pekárka, P. Kohouta či naopak Vodičkovy a Kosíkovo, ale zdaleka už nikoli vystoupení

redakčního kolegy J. Gruši. Nemluvě už o tom, jak se musí na redakčních sezeních cítit kosmicky vzdálen každý, kdo se přistihne náhle v myšlenkách na „uměleckou praxi“. Neboť obecná paradoxní situace, v níž se dnes v kruhu pohybuje česká literatura – situace, v níž zejí disproporce mezi významy estetickými a kulturněpolitickými, situace, kdy diskuse a odpovědi na ankety začínají nahrazovat tvorbu – postihuje zvlášť odzbrojující nás, nejmladší autory: jsme – jako všichni – odváděni od vlastní literární práce, aniž jsme však zatím měli čas něco udělat, své „dílo“ začínáme naplňovat od posledního svazku „Stati, projevy“.

Nevím, mohla-li by vůbec naše zárodečná „umělecká praxe“ posloužit k zevrubnějším kritickým rozborům, nicméně se domnívám, že už na první pohled na sebe v tomto směru upoutává pozornost několik pochybných osobitostí a zvlášť nápadných paradoxů. Například paradoxní nesoulad mezi naším vědomým střežením vlastní osobitosti s globální neosobitostí a bezvýrazností většiny tzv. mladé poezie, zjevný nesoulad mezi osobní roztržitostí naší generace a mnoha nápadnými společnými rysy naší poezie – což by mohlo svědčit pro nás, řka, že objektivita našich zážitků atd. se prosazuje proti subjektivním chtěnostem – ovšem jen v případě, že by ony evidentní společné generační zážitky, noetické zkušenosti, estetické náklonnosti a etické obezřetnosti byly v básních esteticky realizovány, a nikoli jen enumerovány a sdíleny jakožto vítané konvence, až by se prvních šest let existence toho, co se dnes tituluje mladou poezií, jevilo jako vývojový proces, a nikoli jen jakési davové psychózy, jež dnes za sebou zanechaly víc všemi obehcávaných milníků nežli autonomních básnických knížek. Viz kolektivní vášně protiatomové na počátku, mysteria židovská posléze, netknutelnou něhu dětí a hříbátek atd. atd., jež pak v přítomné době je již sadisticky rozšlapávána španělskou botou a jinými civilizačními, dehumanizačními mučidly, v nichž si, bratři, úpíme odcizení atd. atd., což vše by si ovšem zasloužilo pozornosti někoho mnohem povolanějšího, oprávněnějšího a objektivnějšího, než mohu být v této situaci já, nadto ještě ke své generaci dej bože tak nespravedlivý, že si namlouvám spatřovat uhánět vedle koleje, na níž se pachtí lokálka našeho básnického vývoje, na koleji souběžné expres honící omezený počet systemizovaných míst v české literatuře.

Je nasnadě, že většina čtenářů Tváře bude srovnávat náš časopis s bilancí Května, časopisu, jehož průlom do nejopevněnějších hradeb dogmatismu byl ve své době naprosto základní a dodnes ještě nebyl oficiálně doceněn. Srovnání dopadne dost jednoznačně, zvlášť budou-li se porovnávat poslední, kulminační ročníky Května s prvními čísly Tváře. Z hlubšího, literárněhistoričtějšího srovnání (kdyby ho někdo nepovažoval za zbyteč-

nou ztrátu času) by kupodivu pro Tvář vzešlo i několik objektivních alibi: například už to, že při naší nejisté kyvadlově cyklické formě vývoje nelze prostě navázat, zákonitě stupňovat či naopak negovat – že většinou nezbyvá než mnohé renovovat, vracet se a znovu stvrzovat elementární, a že ostatně právě ony „dokončovací práce“ jsou nejnevěděčnější, nejméně rentabilní, poslední řemeslné úpravy instalační a štukatérské jsou méně patrné než kladení základů a vyhánění holých zdí atp. atp. Nicméně právě někde tady spočívá nejobecnější balvan úrazu – Tvář na tomto místě nezákonnitě přeskočila; začala sbíráním smetany; začala – notabene i ve snaze přinést něco, co ještě nikdo nepřinesl – paběrkovat v opominutostech, jež by bylo jistě záhodno zapojit konečně do živých přirozených souvislostí, ovšem směrem odzdola; jediné tak mohou znovu ožít v kontextu, nezbaveny specifické váhy. Zkrátka a dobře – tím spíše při své nevyvinutosti a chudokrevné neodolnosti – nemohla Tvář zůstat imunní před svodem, jenž provází každé úsilí obnovovat literární kontext v plné šíři a proporcích tím dotěrněji, čím se tak dochází k větším jemnostem, nuancím, extremitám. Do značné míry mu Tvář podlehla – což znamená nahrazovat krajně zjednostraněný, zprzněný kontext kontextem přesně právě opačným; zjednodušeně řečeno – vytěšňovat staroříšským Florianem či Weinerem (ale i Holasem a Holanem) například takového Nezvala, jenž díky svému objektivnímu básnickému typu je v podstatě s to poskytnout příležitost k nejzáměrnějším interpretacím, k mnohostrannému využití a zneužití. Tvář tak – což je očividné – začala v podstatě již od prvního čísla způsobem, jaký se hodí spíše pro sborníky, almanachy atp., ale zdaleka nikoli pro časopis; totiž začala se vyjadřovat nepřímou, zprostředkovaně, volbou, výběrem, a nikoli výrazem, tvorbou. To je asi také její nejzákladnější omyl, diskvalifikace ovšem přece jenom „objektivnější“, zůstávající řádově v literatuře, což vyniká tím víc srovnáním s řadou skrytých diskvalifikací krajně subjektivních, jež si v Tváři přišly na své, zůstávše skryty většině čtenářů pouze čtoucích.

Tvář je totiž od počátku svazována tím, že vznikla především jen z uchopení vnější (dnes až unikátní) příležitosti, za niž intervenoval III. sjezd spisovatelů. Když bylo přiděleno divadlo, byli obratem angažováni herci s tím, že hry se už nějak seženou... A tak tedy teď sedíme každý ve své šatničce, pozorující se v zrcadlech, jeden po druhém jsme vyvoláváni na scénu, abychom se po svých družích i my mohli ztrapnit monologem, jenž už pomalu nikoho nezajímá, hlediště se netrpělivě vrtí a odchází radši na limonádu. Tvář je od začátku ochromena tím, že nejdříve ze všeho v ní existovalo rozvinuté zákulisí, jehož antagonismy, balancující na chůdičkách napoleonských osobních prestiží, povzbudivých ambic i nejmalichernějších osobních alergií, nebyly dodnes ani zdaleka přiznány a po-

jmenovány. Tvář je tak od začátku uhranutá nebezprostředností svého vzniku tím, že dříve než na literatuře začala stavět na kancelářích Svazu spisovatelů a roztodivných sebeklamných konexích. Je pak sice vedena obezřetně, moudře, klidně a rozšafně za pomoci osvědčených rádců, ale s uspávající mátožností, impotentně, nemladě. Tím hůř, že se proklamovala být časopisem nikoli generačním, ale skupinovým. Neboť to předpokládá dvojnásob kvalitativní, tvrdá a závazná kritéria. Jakápak však skupina, když její údové se zřejmě neshodnou nejenom svou „uměleckou praxí“ a tvůrčími předpoklady, ale ani názorově a motivy svých záměrů. Jakápak skupina, když jde mnohdy o odpadlíky z nejrůznějších jiných pelotonů, které už přejely...

Tato elegie je možná až přexponovaná, její sebekritičnost působí možná až nepřirozeně: proto, že je psána v hodině dvanácté. Neboť si uvědomuje, že zbývá už jen málo a Tvář se stane nesvéprávnou, planou, promarněnou, pro mnohé možná i pochybenou či marnotratnou příležitostí, zvláště uvážíme-li, že její existence se do jisté míry stala brzdou pro existenci „květnáckého“ Června. Uvědomují si to nejen čtenáři, ale především konečně teď už snad i každý z těch, kdo se zatím na existenci Tváře (byť neochotně a levou rukou) podíleli. — Uvědomují si to nejen z pudu sebezáchovy. Uvědomují si především i to, že by nebylo nic snazšího než rezignovat, nebo vzít právě v tak kritickém momentě do zaječích.

Pochybovat o dosavadní existenci Tváře je plně na místě. Brát v pochybnost její další existenci by do značné míry znamenalo pochybovat o života a akceschopnosti celé tzv. mladé literární generace... Nezbude tedy asi než začít znova. Nebo přesněji — než vůbec začít. Bude nezbytné otevřít dveře všem prokazatelně potentním autorům — a to nejen z generace nejmladších, aby se v Tváři konečně mohl začít formovat materiál, a nikoli vysypávat bábovičky, aby se koncepce časopisu vylupovala z literatury, a nikoli z vůle, natož ctižádosti. Nemůžeme si dovolit přepych, aby se a priori rozcházelí lidé, kteří se vlastně ještě ani nikdy nesešli.

Nemůžeme ignorovat zkušenost, že se u nás již stalo dobovým obyčejem řešit obdobné situace tak, že se do káry, jež zabředla, zapřahají vždy další a další a větší a větší volové, dokud se ji nepovede vytáhnout.

(1964)